

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

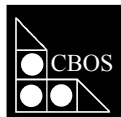
<http://www.cbos.pl>

BS/40/2002

JACY JESTEŚMY? ZAUFANIE POLAKÓW DO LUDZI I INSTYTUCJI PUBLICZNYCH ORAZ GOTOWOŚĆ DO WSPÓŁPRACY

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MARZEC 2002

JACY JESTEŚMY? ZAUFIANIE POLAKÓW DO LUDZI I INSTYTUCJI PUBLICZNYCH ORAZ GOTOWOŚĆ DO WSPÓŁPRACY

- Ponad trzy czwarte ankietowanych (79%) uważa, że w stosunkach z innymi ludźmi trzeba być bardzo ostrożnym, tylko jedna piąta (19%) przyznaje, że - ogólnie rzecz biorąc - większości ludzi można ufać.
- W polskim społeczeństwie stosunki między ludźmi, których łączy pokrewieństwo, wspólna praca lub sąsiedztwo, na ogół opierają się na zaufaniu. Polacy najczęściej darzą zaufaniem najbliższą rodzinę (97%) oraz dalszych krewnych (86%) i współpracowników (82%), nieco rzadziej - sąsiadów (72%).
- Niemal powszechnym zaufaniem społecznym cieszą się również instytucje prowadzące działalność charytatywną - Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy (89%), PCK (85%), Caritas (85%). Zdecydowana większość ankietowanych darzy zaufaniem Kościoł rzymskokatolicki (76%), wojsko (76%) i harcerstwo (74%). Ufne nastawienie przeważa również w stosunku do policji (62%) oraz telewizji (57%), a także do takich organizacji międzynarodowych, jak ONZ i NATO (po 63%), w znacznie mniejszym stopniu - do Unii Europejskiej (49%).
- Ponad trzy czwarte badanych (78%) uważa, że działając wspólnie z innymi ludźmi można osiągnąć więcej niż samemu, zaledwie co jedenasty respondent (9%) uznaje współpracę z innymi za marnowanie czasu.
- Gotowość do współdziałania z ludźmi spoza swojej rodziny najczęściej pojawia się wtedy, gdy chodzi o pożyczenie komuś jakiejś wartościowej rzeczy (61%). Prawie połowa badanych (48%) zgłasza też gotowość pomagania znajomym w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących. Dwie piąte ankietowanych (39%) twierdzi, że zna ludzi, z którymi byłoby skłonnych wspólnie prowadzić działalność gospodarczą, a jedna trzecia (33%) ma znajomych, którym gotowa byłaby pomagać w zostaniu radnym lub posłem itp.
- Zdecydowana większość badanych (75%) deklaruje gotowość do współdziałania w którejś z wymienionych przez nas dziedzin (w tym 20% w jednej dziedzinie, 19% - w dwóch dziedzinach, 18% - w trzech i 18% - w czterech), natomiast jedna czwarta (25%) nie wykazuje jakiegokolwiek gotowości do współpracy.

W styczniowym sondażu¹ podjęliśmy problematykę zaangażowania Polaków w pracę społeczną - zarówno grupową, w różnego rodzaju organizacjach pozarządowych, jak i dobrowolną, bezpłatną aktywność na rzecz swojego środowiska lub ludzi potrzebujących². Chcieliśmy się dowiedzieć, ilu Polaków próbuje w ten sposób współtworzyć świat wokół siebie i czy ostatnie lata przyniosły jakieś zmiany w tej dziedzinie. Poszukiwaliśmy też czynników sprzyjających wrażliwemu, obywatelskiemu nastawieniu do rzeczywistości oraz takich, które je blokują. Obecnie zamierzamy sprawdzić, czy Polacy mają zaufanie do ludzi i instytucji życia publicznego³ oraz czy cechuje ich gotowość do współpracy z innymi ludźmi. Interesuje nas ponadto, w jakim stopniu każda z tych dyspozycji wiąże się z rzeczywistym zaangażowaniem badanych w pracę społeczną.

ZAUFAWIE DO LUDZI

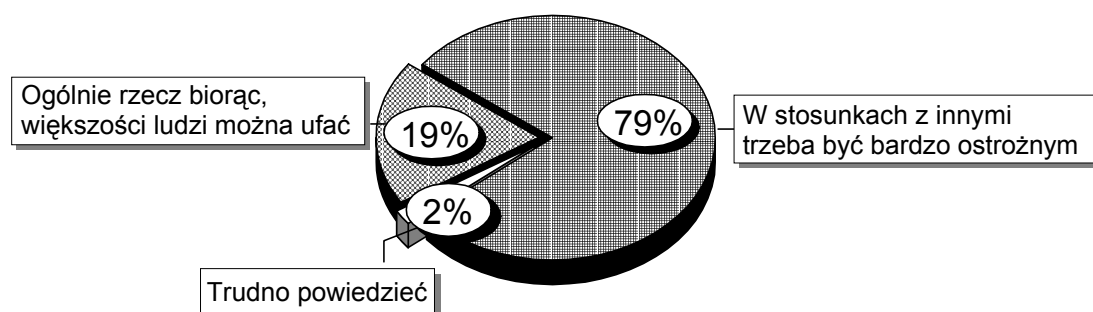
Zdecydowana większość ankietowanych (79%) uważa, że w stosunkach z innymi ludźmi trzeba być bardzo ostrożnym. Zaledwie jedna piąta (19%) przyznaje, że - ogólnie rzecz biorąc - większości ludzi można ufać.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (140) przeprowadzono w dniach do 10 do 14 stycznia 2002 roku na 973-osobowej reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski.

² Zob. komunikaty CBOS: „Przemiany grupowej aktywności społecznej Polaków w latach 1998-2002” oraz „Kondycja polskiego społeczeństwa obywatelskiego”, luty 2002 (oprac. B. Wciórka).

³ CBOS od wielu lat systematycznie prowadzi pomiar społecznych ocen działalności instytucji publicznych (por. komunikat „Instytucje publiczne w opinii społecznej”, styczeń 2002, oprac. M. Falkowska), obecnie koncentrujemy się na zaufaniu do instytucji publicznych.

RYS. 1. PRZECZYTAŁ PANU(I) DWIE OPINIE DOTYCZĄCE ŻYCIA SPOŁECZNEGO W POLSCE. CHCIAŁIBYŚMY, ABY WYBRAŁ(A) PAN(I) TĘ OPINIĘ, KTÓRA JEST BLIŻSZA PANA(I) POGLĄDOM.

Przekonanie nakazujące daleko posuniętą ostrożność wobec ludzi dominuje niemal we wszystkich grupach społecznych (zob. tabele aneksowe). Wyjątek stanowią przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, których opinie w tej sprawie są podzielone - ponad połowa z nich uważa, że ludziom można ufać (52%). Zaufanie do ludzi częściej niż inni deklarują nie tylko badani legitymujący się wyższym wykształceniem (39%), ale także uczniowie i studenci (33%). Nie oznacza to jednak, że młody wiek sprzyja ufności do ludzi - opinie na ten temat wśród najmłodszych badanych nie różnią się bowiem od opinii w pozostałych grupach wiekowych.

Nieufny stosunek do ludzi wyraźnie wiąże się z gorszym położeniem społeczno-ekonomicznym (niskie dochody, złe warunki materialne rodziny, gorsze wykształcenie) oraz z trudną sytuacją życiową (bezrobocie, trwale zły stan zdrowia). Częściej przejawia się też u mieszkańców wsi i małych miast niż u osób mieszkających w większych środowiskach miejskich. Spośród grup społeczno-zawodowych daleko posuniętą ostrożnością wobec większości ludzi wyróżniają się pracownicy fizyczno-umysłowi (6% uważa, że można ufać ludziom, 91% - że w stosunkach z innymi trzeba być bardzo ostrożnym).

W tym miejscu należy poczynić pewne zastrzeżenie. Samo sformułowanie pytania nasuwa przypuszczenie, że badani odpowiadając na nie mieli na myśli raczej ogół ludzi niż konkretne osoby, z którymi łączą ich jakieś więzi. Za taką interpretacją przemawia fakt, że zupełnie inaczej kształtują się opinie badanych, gdy zadajemy im pytanie o zaufanie do ludzi,

których zazwyczaj znają i z którymi łączą ich jakieś więzi. Zdecydowana większość respondentów z ufnością odnosi się do rodziny - najbliższej i dalszej oraz do współpracowników i sąsiadów⁴.

Tabela 1

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do:	Mam zaufanie			Nie mam zaufania			Trudno powiedzieć
	zdecydowanie	raczej	Ogółem	raczej	zdecydowanie	Ogółem	
	w procentach						
- najbliższej rodziny	84	13	97	2	0	2	1
- dalszej rodziny	42	44	86	10	1	11	3
- osób, z którymi Pan(i) na co dzień pracuje*	24	58	82	8	3	11	7
- sąsiadów	20	52	72	18	3	21	7

* Są to opinie badanych aktywnych zawodowo, którzy pracują w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu, a także dorywczo. W naszej próbie grupa ta liczy 425 osób.

Zrozumiałe, że ankietowani powszechnie i najbardziej zdecydowanie ufają osobom z kręgu najbliższej rodziny. Niemal powszechna, ale mniej zdecydowana okazuje się ufność do członków dalszej rodziny. Natomiast zaufanie do współpracowników wyrażane jest ze znacznym wahaniem - przeważają odpowiedzi „raczej mam zaufanie”. Z większą dozą nieufności ankietowani traktują swoich sąsiadów - ponad jedna piąta deklaruje, że im nie ufa (21%, w tym 18% twierdzi to z pewnym wahaniem, a 3% w sposób kategoriyczny).

Można więc uznać, że w naszym społeczeństwie stosunki między ludźmi, których łączy pokrewieństwo, wspólna praca lub sąsiedztwo na ogół opierają się na zaufaniu. Jest ono tym powszechniejsze, im bliższe relacje wiążą badanych z omawianymi grupami - zaufaniem najczęściej cieszy się najbliższa rodzina, a następnie dalsi krewni, współpracownicy oraz sąsiedzi.

⁴ O przyjaciół nie pytamy, nie może być bowiem mowy o przyjaźni, gdy brak zaufania.

Przedstawiciele wszystkich grup społecznych najczęściej darzą zaufaniem swoją najbliższą rodzinę - rodziców, dzieci, współmałżonka (zob. tabele aneksowe). Na drugim miejscu w tym rankingu zazwyczaj sytuuje się dalsza rodzina, z jednym wszakże zastrzeżeniem - osoby należące do kadry kierowniczej i inteligencji nieco częściej ufają swoim współpracownikom (91%) niż dalszej rodzinie (87%), a pracownicy fizyczno-umysłowi, rolnicy i pracujący na własny rachunek ufają jednym i drugim w takim samym stopniu. Oznacza to, że w niektórych środowiskach osób pracujących zawodowo więzi zawodowe są niemal równie silne jak więzi wynikające z dalszego pokrewieństwa. Natomiast robotnicy wykwalifikowani częściej ufają dalszej rodzinie (88%), a także swoim sąsiadom (84%) niż ludziom, z którymi współpracują na co dzień (77%). Można więc uznać, że w tym środowisku silniejsze od więzi zawodowych są więzi wynikające z dalszego pokrewieństwa oraz sąsiedztwa.

Niepokojące jest, że swoim dalszym krewnym oraz sąsiadom wyjątkowo rzadko - na tle innych grup społecznych - ufają bezrobotni, a więc ci, którzy, jak można sądzić, szczególnie potrzebują pomocy z ich strony, jako że utracili oparcie w środowisku zawodowym. Również najmłodszych badanych (w wieku od 18 do 24 lat) wyróżnia nieufny stosunek do swojej dalszej rodziny i sąsiadów.

Zaufanie do dalszej rodziny oraz sąsiadów wyraźnie zależy od poziomu religijności. Szczególnie nieufni okazują się badani, którzy w ogóle nie uczestniczą w praktykach religijnych, natomiast im bardziej religijni są ankietowani (im częściej praktykują), tym częściej deklarują zaufanie do swoich dalszych krewnych i sąsiadów. Religijność niewątpliwie więc umacnia więzi oparte na dalszym pokrewieństwie i sąsiedztwie. Nasze wyniki wskazują, że może też mieć pozytywny wpływ na więzi zawodowe⁵.

⁵ Zależność między uczestnictwem w praktykach religijnych a zaufaniem do współpracowników jest według naszych danych znacznie słabsza niż dwie pozostałe i bardziej wątpliwa z powodu zbyt małych liczebności grup skrajnie różniących się religijnością (wynika to z faktu, że analiza dotyczy tylko osób pracujących, N=425).

ZAUFANIE DO INSTYTUCJI ŻYCIA PUBLICZNEGO

Przeważająca większość Polaków darzy zaufaniem ludzi, z którymi łączy ich pokrewieństwo, wspólna praca lub sąsiedztwo. Okazuje się, że niemal powszechnym zaufaniem społecznym cieszą się w Polsce również niektóre instytucje, przede wszystkim zaś te, które prowadzą działalność charytatywną: Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, PCK i Caritas (85%-89% wskazań). Zdecydowana większość Polaków ma również zaufanie do harcerstwa, wojska i Kościoła rzymskokatolickiego (74% -76%)⁶.

Sporym zaufaniem społecznym darzone są organizacje międzynarodowe: ONZ i NATO (po 63%). Znacznie więcej jest kontrowersji wokół Unii Europejskiej, której ufa niespełna połowa Polaków (49%), prawie jedna trzecia (30%) odnosi się do niej z nieufnością, a jedna piąta (21%) nie potrafi określić swojego stosunku do tej organizacji. Nieco lepiej niż UE postrzegane są, poza już omówionymi, jeszcze dwie inne instytucje krajowe - policja i telewizja (odpowiednio: 62% i 57%). Należy podkreślić, że w przypadku każdej z jedenastu wymienionych dotychczas instytucji odnotowujemy przewagę zaufania nad nieufnością. W odniesieniu do UE przewaga ta jest najmniejsza, co może świadczyć, że jej pozycja wśród wymienionych instytucji jest najsłabsza.

Prasa, władze lokalne i rząd to instytucje, które w odbiorze społecznym budzą znaczne kontrowersje - mniej więcej równie często darzone są przez Polaków zaufaniem (42%-47%) co nieufnością (41%-45%).

Do siedmiu uwzględnionych w badaniu instytucji przeważa nieufność. Najmniej widoczne jest to w przypadku sądów. Nieufność niekiedy wiąże się z brakiem wykrystalizowanych poglądów - dotyczy to kościołów innych wyznań, dużych przedsiębiorstw i związków zawodowych. Pozostałym instytucjom Polacy bardziej jednoznacznie odmawiają swojego zaufania. Z największą nieufnością społeczną spotykają się: administracja publiczna, parlament, a przede wszystkim - partie polityczne.

⁶ Należy podkreślić, że poziom społecznego zaufania do Kościoła rzymskokatolickiego badaliśmy przed opublikowaniem przez „Rzeczpospolitą” artykułu *Grzech w Pałacu Arcybiskupim*.

Tabela 2

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do:	Mam zaufanie*	Nie mam zaufania*	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy	89 (48)	8(2)	3
- PCK	85 (26)	6(1)	9
- Caritas	85 (35)	9 (3)	6
- Kościoła rzymskokatolickiego	76 (34)	21 (6)	3
- wojska	76 (27)	16 (5)	8
- harcerstwa	74 (21)	8 (3)	18
- ONZ (Organizacji Narodów Zjednoczonych)	63 (13)	15 (4)	21
- NATO	63 (13)	18 (5)	19
- policji	62 (10)	30 (7)	8
- telewizji	57 (7)	34 (7)	9
- Unii Europejskiej	49 (8)	30 (10)	21
- gazet	47 (5)	43 (9)	10
- władz lokalnych Pana(i) miasta/gminy	43 (5)	41 (11)	17
- rządu	42 (6)	45 (12)	13
- sądów	40 (6)	49 (14)	11
- urzędników, administracji publicznej	31 (2)	52 (11)	17
- kościołów innych wyznań	30 (5)	41 (22)	29
- Sejmu i Senatu	28 (3)	54 (12)	18
- dużych przedsiębiorstw	27 (3)	43 (11)	30
- związków zawodowych	22 (3)	41(13)	37
- partii politycznych	15 (2)	65 (20)	19
* Połączone odsetki odpowiedzi <i>zdecydowanie</i> i <i>raczej</i> . W nawiasach podano odsetki odpowiedzi skrajnych.			

Wykształcenie i religijność to czynniki, które najsilniej różnicują społeczne zaufanie do części z wymienionych instytucji. Nie jest to jednak oddziaływanie jednokierunkowe, jak w przypadku zaufania do ludzi (lepsze wykształcenie sprzyjało bowiem ufnemu stosunkowi do ogółu ludzi, a religijność umacniała zaufanie do dalszych krewnych, sąsiadów i współpracowników). W przypadku instytucji oddziaływanie wykształcenia i religijności jest bardziej złożone. Nakładają się na nie ponadto zróżnicowania wynikające z wielkości miejsca zamieszkania respondentów i związanej z nim specyfiki.

Im badani są lepiej wykształceni, tym na ogół częściej ufają PCK i Wielkiej Orkiestrze Świątecznej Pomocy, a także harcerstwu i organizacjom międzynarodowym - ONZ, NATO i UE. Wyższe wykształcenie sprzyja też zaufaniu do Caritasu oraz kościołów innych wyznań. Natomiast badani gorzej wykształceni, a szczególnie mieszkańcy wsi częściej deklarują zaufanie do Kościoła rzymskokatolickiego, wojska, telewizji i władz lokalnych. Z kolei mieszkańców wielkich miast wyróżnia wyjątkowo nieufny stosunek do Kościoła, wojska, policji, sądów i administracji publicznej.

Religijność, wyrażająca się w częstym uczestnictwie w praktykach religijnych, na ogół umacnia zaufanie ankietowanych do Kościoła rzymskokatolickiego, Caritasu⁷, kościołów innych wyznań, a także policji i władz lokalnych, zarazem jednak osłabia ich ufność do Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy oraz telewizji i organizacji międzynarodowych - ONZ, NATO, UE (co wiąże się z częstym brakiem wykrystalizowanej opinii w tej kwestii).

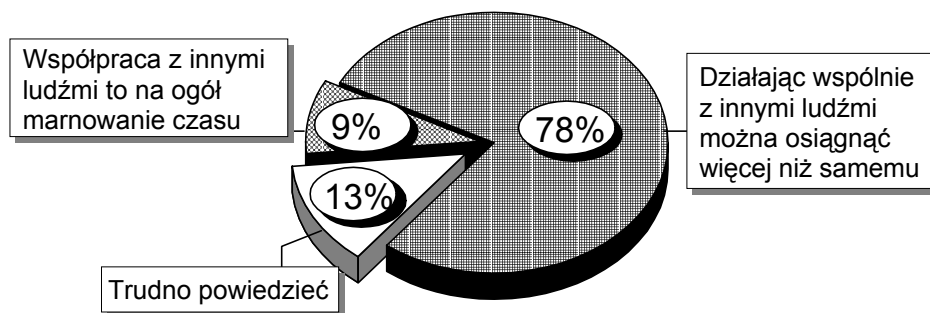
GOTOWOŚĆ DO WSPÓŁPRACY

Czy warto współpracować z innymi ludźmi?

Polacy na ogół zdają sobie sprawę z korzyści płynących ze współpracy z innymi ludźmi. Zdecydowana większość badanych (78%) uważa, że działając wspólnie z innymi można osiągnąć więcej niż samemu, zaledwie co jedenasty respondent (9%) uznaje taką współpracę za marnowanie czasu.

⁷ Zastanawiające, że badani, którzy najczęściej (kilka razy w tygodniu) uczestniczą w praktykach religijnych, mają stosunkowo niewielkie zaufanie do Caritasu.

RYS. 2. PRZECZYTAŁ PANU(I) DWIE OPINIE DOTYCZĄCE ŻYCIA SPOŁECZNEGO W POLSCE. CHCIELIBYŚMY, ABY WYBRAŁ(A) PAN(I) TĘ OPINIĘ, KTÓRA JEST BLIŻSZA PANA(I) POGLĄDOM.

We wszystkich grupach społecznych dominuje uznanie dla współdziałania (zob. tabele aneksowe). Im ankietowani są lepiej wykształceni i osiągają wyższe dochody na osobę w rodzinie, tym częściej wyznają zasadę, że działając z innymi można osiągnąć więcej niż samemu. Na ogół częściej popierają ją badani aktywni zawodowo niż bierni. Wyjątek od tej reguły stanowią uczniowie i studenci, którzy pożytek płynący ze współdziałania doceniają bardziej niż robotnicy wykwalifikowani i badani pracujący na własny rachunek. Wartość współpracy niemal jednomyślnie uznają przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji oraz pracownicy umysłowi niższego szczebla.

Czy Polacy są chętni do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny?

Gotowość do współpracy stwierdzamy wtedy, gdy badani deklarują, że znają osoby spoza rodziny, z którymi gotowi są współdziałać w różnych dziedzinach uwzględnionych w badaniu. Tego typu gotowość respondenci przejawiają najczęściej, gdy chodzi o pożyczanie komuś jakichś wartościowych rzeczy (61%). Prawie połowa badanych (48%) zgłasza też gotowość pomagania znajomym w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących. Dwie piąte ankietowanych (39%) twierdzi, że zna ludzi, z którymi byłoby skłonnych wspólnie prowadzić działalność gospodarczą. Stosunkowo najmniejsza grupa badanych (33%) deklaruje, że ma znajomych, którym gotowa byłaby aktywnie pomagać w zostaniu radnym lub posłem.

Tabela 3

Czy zna Pan(i) jakąś osobę spoza swojej rodziny:	Tak, znam	Nie, nie znam	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- której gotów/gotowa był(a)by Pan(i) pożyczyć jakąś rzecz, która ma dla Pana(i) dużą wartość (np. samochód, maszynę rolniczą itp.)	61	33	5
- której gotów/gotowa był(a)by Pan(i) pomagać w dobrowolnej i bezpłatnej pracy dla środowiska, osiedla, wsi czy miasta albo na rzecz potrzebujących	48	46	6
- z którą gotów/gotowa był(a)by Pan(i) wspólnie prowadzić działalność gospodarczą (być współnikiem)	39	55	6
- której gotów/gotowa był(a)by Pan(i) aktywnie pomagać w zostaniu radnym, posłem itp.	33	60	7

Jak wynika z naszych badań, **Polacy wykazują gotowość do współdziałania z ludźmi spoza swojej rodziny najczęściej wtedy, gdy chodzi o jednorazową pomoc, np. pożyczenie komuś jakiejś wartościowej rzeczy. Natomiast gotowość ta maleje, gdy wchodzi w grę współpraca bardziej długofalowa, wymagająca wytrwałości i szczególnych umiejętności, jak wspólna praca społeczna na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących czy - przede wszystkim - wspólne prowadzenie działalności gospodarczej lub współdziałanie w sferze polityki.**

Opis ten dotyczy ogółu badanych, jednak niektóre grupy społeczne mają swoją specyfikę w tej dziedzinie (zob. tabele aneksowe). Na przykład uczniowie i studenci oraz pracujący na własny rachunek znacznie częściej wykazują gotowość do współpracy w prowadzeniu własnej działalności gospodarczej niż w pracy społecznej na rzecz swojego środowiska lub współdziałania w zakresie polityki. Zbliżone, choć nieco słabsze ukierunkowanie na wspólne prowadzenie działalności gospodarczej obserwujemy u badanych z wyższym wykształceniem oraz u osób najmłodszych. Może to świadczyć o wadze, jaką wymienione grupy społeczne przywiązują do własnej działalności gospodarczej. Natomiast rolnicy - w świetle naszych badań - wykazują obecnie większą gotowość do współpracy w sferze politycznej niż gospodarczej. Wydaje się, że wyniki te trafnie odzwierciedlają tendencje dające się zauważyć w życiu społecznym.

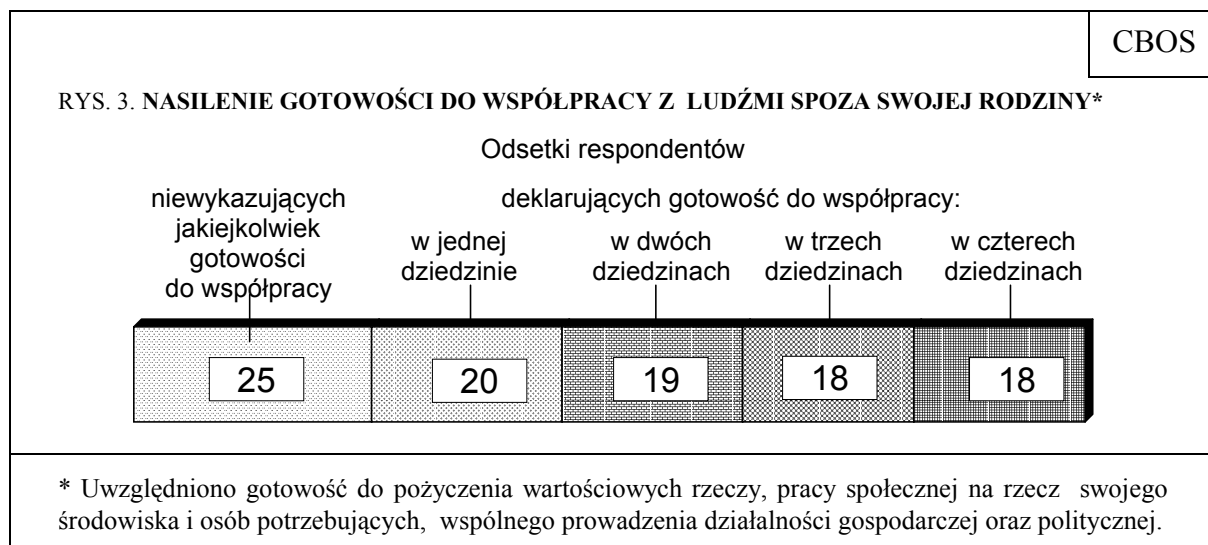
Tabela 4

Wybrane cechy społeczno-demograficzne	Wskazania respondentów deklarujących gotowość do współdziałania w formie:			
	pożyczenia wartościowej rzeczy	pracy społecznej	działalności gospodarczej	działalności politycznej
	w procentach			
Ogółem	61	48	39	33
Płeć				
Mężczyźni	66	52	43	39
Kobiety	57	44	35	29
Wiek				
18-24 lata	65	48	51	31
25-34	74	60	54	39
35-44	65	51	45	34
45-54	63	50	39	39
55-64	58	51	31	35
65 lat i więcej	40	28	12	20
Wykształcenie				
Podstawowe	48	37	22	21
Zasadnicze zawodowe	60	46	41	36
Średnie	69	56	45	37
Wyższe	74	52	58	47
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)				
Kadra kierownicza, inteligencja	79	58	60	45
Pracownicy umysłowi niższ. szczebla	73	61	53	39
Pracownicy fizyczno-umysłowi	73	54	57	42
Robotnicy wykwalifikowani	75	55	43	42
Robotnicy niewykwalifikowani*	47	34	32	34
Rolnicy	67	61	38	52
Pracujący na własny rachunek	82	55	62	50
Bierni zawodowo				
Renciści	54	38	26	29
Emeryci	43	33	16	23
Uczniowie i studenci	79	67	76	42
Bezrobotni	54	43	37	27
Gospodynie domowe i inni	59	56	24	13
Ocena warunków materialnych swojego gospodarstwa domowego				
Złe	53	42	36	28
Średnie	63	47	38	35
Dobre	72	59	47	40
*Nie analizujemy odpowiedzi robotników niewykwalifikowanych z powodu zbyt małej ich liczby w badanej próbie.				

Ogólnie rzecz biorąc, gotowość do współdziałania we wszystkich omawianych dziedzinach częściej wykazują mężczyźni niż kobiety. Odsetek osób gotowych współpracować z innymi jest tym większy, im wyższe wykształcenie i lepsze warunki materialne respondentów. Na ogół największą gotowością - z wyjątkiem współdziałania w sferze polityki - wyróżniają się uczniowie i studenci, a spośród grup wiekowych - badani od 25 do 34 roku życia. Im badani są starsi, tym zazwyczaj wykazują mniejszą gotowość do współdziałania. Rzadziej odnotowujemy ją też u osób biernych zawodowo - rencistów, emerytów, gospodyń domowych i bezrobotnych. Trzeba jednak przyznać, że gospodynie domowe nie różnią się od większości grup aktywnych zawodowo, jeśli chodzi o gotowość do współdziałania na rzecz swojego środowiska lub potrzebujących. Bezrobotnych zaś cechuje równie niska jak rolników i robotników wykwalifikowanych gotowość do współpracy w prowadzeniu działalności gospodarczej.

Nasilenie gotowości do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny

Dotychczas omawialiśmy przejawy gotowości do współpracy z innymi ludźmi w takich sprawach uwzględnionych w badaniu, jak: pożyczanie wartościowych rzeczy, praca społeczna na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących, prowadzenie własnej działalności gospodarczej oraz aktywność polityczna. Z bardziej pogłębionych analiz wynika, że jedna czwarta badanych (25%) nie wykazuje gotowości do współdziałania w żadnej z tych dziedzin. Większość ankietowanych (75%) deklaruje jednak taką gotowość, w tym 20% - w jednej sprawie, 19% - w dwóch sprawach, 18% - w trzech i 18% - w czterech. Można przyjąć, że liczba dziedzin, w których badani są gotowi współdziałać z innymi ludźmi, obrazuje nasilenie gotowości do współpracy.

Utworzona zmienna umożliwia wyodrębnienie grupy respondentów, którzy nie wykazują żadnej gotowości do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny (zob. tabele aneksowe). Stanowią oni jedną czwartą ogółu badanych, jednak ich odsetek w poszczególnych grupach społecznych jest wyraźnie zróżnicowany. Osoby takie najczęściej można spotkać wśród najstarszych badanych (47%), emerytów (44%), a także respondentów najgorzej wykształconych (39%) i sytuowanych (31%), żyjących w złych warunkach materialnych (33%) oraz znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej z powodu trwale złego stanu zdrowia lub bezrobocia (renciści i bezrobotni po 32% wskazań). Brak jakiegokolwiek gotowości do współpracy częściej odnotowujemy u kobiet niż mężczyzn. Natomiast im badani są lepiej wykształceni, mają lepsze warunki materialne i są młodszy (z wyjątkiem najmłodszych), tym odsetek niewykazujących gotowości do współdziałania z innymi ludźmi jest wśród nich mniejszy - zdecydowanie najmniejszy wśród uczniów i studentów (7%) oraz badanych pracujących na własny rachunek (9%).

Warto przypomnieć, że wszystkie opisane czynniki społeczno-demograficzne warunkujące gotowość do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny warunkują także zaufanie do ludzi, a przede wszystkim - czynne zaangażowanie w pracę społeczną. Nasuwa się pytanie, czy również czynniki psychologiczne (zaufanie, gotowość do współpracy i inne) kształtują rzeczywisty udział Polaków we współtworzeniu społeczeństwa obywatelskiego.

OD CZEGO ZALEŻY ZAANGAŻOWANIE W PRACĘ SPOŁECZNĄ?

Wyniki nasze wskazują na istnienie silnego związku między **gotowością do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny** a postawami obywatelskimi nastawionymi na współtworzenie świata wokół siebie. Im większa jest gotowość badanych do współdziałania, tym częściej poświęcają oni swój wolny czas na aktywność grupową w organizacjach pozarządowych, częściej też dobrowolnie i bezpłatnie pracują na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących. Wraz ze wzrostem gotowości do współpracy rośnie rzeczywisty wkład Polaków w budowanie społeczeństwa obywatelskiego, mierzony za pomocą zbiorczego wskaźnika zaangażowania w pracę społeczną⁸.

Tabela 5

Nasilenie gotowości do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny*	Wskazania respondentów pracujących społecznie w 2001 roku		Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2001 roku**
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	co najmniej w jednej organizacji pozarządowej	
	w procentach		
Brak gotowości	6	13	18
Gotowość w jednej dziedzinie	14	15	24
Gotowość w dwóch dziedzinach	21	21	35
Gotowość w trzech lub czterech dziedzinach	29	29	46
* Uwzględniono gotowość do pożyczenia wartościowych rzeczy, pracy społecznej na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących, wspólnego prowadzenia działalności gospodarczej i politycznej.			
** Zob. przypis 6. W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”.			

Warto zauważyć, że wśród badanych niewykazujących jakiegokolwiek gotowości do współpracy zdecydowana większość nie podejmowała ostatnio żadnej aktywności społecznej, natomiast wśród ankietowanych, których cechuje silna gotowość do współdziałania, w pracę taką angażowała się nie więcej niż co druga osoba. Widać więc, że

⁸ Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną uwzględnia wszelką aktywność, tzn. dobrowolną i bezpłatną pracę na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących lub pracę społeczną w organizacjach pozarządowych, które działają na innych polach niż rozwiązywanie problemów środowiska lokalnego i osób potrzebujących. Zob. komunikat CBOS „Kondycja polskiego społeczeństwa obywatelskiego”, luty 2002 (oprac. B. Wciórka).

brak gotowości do współdziałania silnie blokuje aktywność społeczną ludzi, jednak nawet największa gotowość nie zapewnia w takim stopniu postaw obywatelskich. Należałoby więc szukać innych czynników, które zwiększają zaangażowanie ludzi w pracę społeczną.

Zaangażowaniu sprzyja **świadomość pożytków płynących ze współdziałania z innymi ludźmi**. Respondenci przekonani, że działając wspólnie z innymi można osiągnąć więcej niż samemu, podejmują pracę społeczną częściej niż ci, którzy uznają współpracę za marnowanie czasu.

Tabela 6

Chcielibyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) opinię, która jest bliższa Pana(i) poglądom.	Wskazania respondentów pracujących społecznie w 2001 roku		Zbiórca wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2001 roku**
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	co najmniej w jednej organizacji pozarządowej	
	w procentach		
Działając wspólnie z innymi ludźmi można osiągnąć więcej niż samemu	35	22	35
Współpraca z innymi ludźmi to na ogół marnowanie czasu	24	14	24
** Zob. przypis 6. W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”.			

Uczestnictwu w pracy społecznej sprzyja jednak przede wszystkim **wiara w skuteczność wspólnego z innymi działania⁹**.

Tabela 7

Chcielibyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) opinię, która jest bliższa Pana(i) poglądom.	Wskazania respondentów pracujących społecznie w 2001 roku		Zbiórca wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2001 roku**
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	co najmniej w jednej organizacji pozarządowej	
	w procentach		
Ludzie tacy jak ja działając wspólnie z innymi mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	27	25	40
Ludzie tacy jak ja nawet działając wspólnie z innymi nie są w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	10	17	23
** Zob. przypis 6. W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”.			

⁹ Wiara Polaków w skuteczność wspólnego z innymi działania opisana jest w komunikacie CBOS „Kondycja polskiego społeczeństwa obywatelskiego”, luty 2002 (oprac. B. Wciórka).

Respondenci przekonani, że działając wspólnie z innymi mogą pomóc potrzebującym lub przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów swojego środowiska, częściej niż ci, których cechuje poczucie obywatelskiej bezradności, dobrowolnie i bezpłatnie pracują na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących, częściej też poświęcają swój wolny czas na aktywność grupową w organizacjach pozarządowych.

Uczestnictwu w pracy społecznej sprzyja też **ufne nastawienie do ludzi**. Badani twierdzący, że większości ludzi można ufać, częściej niż ci, którzy uznają, że w stosunkach z innymi trzeba być bardzo ostrożnym, pracują społecznie zarówno w organizacjach pozarządowych, jak i na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących.

Tabela 8

	Wskazania respondentów pracujących społecznie w 2001 roku		Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2001 roku**
	na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących	co najmniej w jednej organizacji pozarządowej	
	w procentach		
Chcielibyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) opinię, która jest bliższa Pana(i) poglądom.			
Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać	25	31	45
W stosunkach z innymi trzeba być bardzo ostrożnym	17	18	30
Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie do osób, z którymi Pan(i) pracuje, czy też nie ma Pan(i) zaufania?*			
Tak	27	28	42
Nie	7	31	33
Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie do sąsiadów czy też nie ma Pan(i) zaufania?			
Tak	21	23	35
Nie	13	17	27
Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie do dalszej rodziny czy też nie ma Pan(i) zaufania?			
Tak	19	21	33
Nie	16	18	32
* Analizujemy odpowiedzi osób aktywnych zawodowo (N=425). ** Zob. przypis 6. W tabeli pominięto „trudno powiedzieć”.			

Mniej jednoznaczny jest związek zaangażowania w pracę społeczną z zaufaniem do konkretnych grup ludzi¹⁰. Okazuje się, że zaufanie do sąsiadów sprzyja wszystkim omawianym formom aktywności społecznej, a ufne nastawienie do współpracowników pomaga głównie w pracy na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących. Natomiast zaufanie do dalszych krewnych nie wykazuje żadnego związku z aktywnością społeczną ludzi¹¹.

Polacy przeważnie deklarują daleko idącą ostrożność w stosunku do ogółu ludzi - tylko jedna piąta badanych uważa, że większości ludzi można ufać. Zdecydowana większość respondentów ma jednak zaufanie do osób, z którymi łączą ich więzi pokrewieństwa, zawodowe lub sąsiedzkie. Powszechnym zaufaniem społecznym cieszą się też instytucje prowadzące działalność charytatywną (Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, PCK, Caritas). Zdecydowana większość ankietowanych darzy również zaufaniem Kościoł rzymskokatolicki, wojsko i harcerstwo. Ufne nastawienie przeważa też w stosunku do policji, telewizji, a także do takich organizacji międzynarodowych, jak ONZ i NATO, w znacznie mniejszym stopniu - do Unii Europejskiej. Warto zauważyć, że większość z wymienionych instytucji cieszących się zaufaniem społecznym to organizacje zapewniające obywatelom szeroko rozumiane oparcie w razie różnego rodzaju zagrożeń.

¹⁰ Jeszcze bardziej złożone są związki zaangażowania w pracę społeczną z zaufaniem do instytucji życia publicznego. Problem ten wymaga oddzielnego opracowania.

¹¹ Nie rozpatrujemy związku zaangażowania w pracę społeczną z zaufaniem do najbliższej rodziny, ponieważ brak zaufania do niej deklaruje zaledwie 17 ankietowanych.

Ankietowani na ogół mają świadomość korzyści płynących ze współpracy z innymi ludźmi - zdecydowana większość uważa, że działając wspólnie z innymi można osiągnąć więcej niż samemu, zaledwie co jedenasty uznaje taką współpracę za marnowanie czasu.

Trzeba jednak podkreślić, że Polacy wykazują gotowość do współdziałania z ludźmi spoza swojej rodziny, najczęściej wtedy, gdy chodzi o jednorazową pomoc, jak np. pożyczenie komuś jakiejś wartościowej rzeczy. Natomiast gotowość ta maleje, gdy wchodzi w grę współpraca bardziej długofalowa, wymagająca wytrwałości i szczególnych umiejętności, jak wspólna praca społeczna na rzecz swojego środowiska i potrzebujących czy - przede wszystkim - wspólne prowadzenie działalności gospodarczej lub współdziałanie w sferze polityki. Okazuje się jednak, że trzy czwarte badanych deklaruje gotowość współdziałania w którejś z wymienionych przez nas dziedzin. Brak jakiejkolwiek gotowości do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny wykazuje co czwarty Polak.

Z naszych badań wynika, że gotowość do współpracy, wiara w skuteczność wspólnego z innymi działania oraz świadomość płynących z niego korzyści, a także dobry stosunek do ludzi i niektórych instytucji życia publicznego sprzyjają zaangażowaniu w pracę społeczną, natomiast ich brak blokuje udział Polaków we współtworzeniu społeczeństwa obywatelskiego.

Opracowała

Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Przeczytałem Panu(i) dwie opinie dotyczące życia społecznego w Polsce. Chciałobyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) tę opinię, która jest bliższa Pana(i) poglądom; 1 - Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać; 2 - W stosunkach z innymi trzeba być bardzo ostrożnym

	(%)			
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	19	79	2	973
Płeć				
Mężczyźni	19	79	2	464
Kobiety	19	79	2	509
Wiek				
18-24 lat	16	81	3	150
25-34	21	78	2	176
35-44	19	80	1	172
45-54	19	80	1	204
55-64	19	81	1	107
65 lat i więcej	21	73	6	164
Miejsce zamieszkania				
Wieś	15	83	2	363
Miasto do 20 tys.	15	84	1	122
20-100 tys.	20	77	3	180
101-500 tys.	23	75	2	192
501 tys. i więcej mieszk.	28	70	2	116
Wykształcenie				
Podstawowe	16	82	2	268
Zasadnicze zawodowe	13	85	2	254
Średnie	20	78	3	353
Wyższe	39	60	1	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	52	48	1	55
Prac.umysł.niż.szczebła	14	86	0	76
Pracownicy fiz.-umysł.	6	91	3	74
Robotnicy wykwalifikowani	14	86	0	77
Robotnicy niewykwalifik.	28	65	6	31
Rolnicy	16	84	0	49
Pracujący na własny rach.	24	72	4	43
Bierni zawodowo				
Rencisci	16	84	1	113
Emeryci	23	72	5	173
Uczniowie i studenci	33	62	4	58
Bezrobotni	12	87	1	170
Gospodynie domowe i inni	11	87	2	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	24	76	0	134
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	28	72	0	66
sekt. pryw. poza rolnict.	17	81	2	168
prywatnym gosp. rolnym	15	81	4	58
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	11	87	2	147
300-399	12	84	4	104
400-599	15	84	1	187
600-800	27	71	2	153
Powyżej 800 zł	22	76	2	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	14	84	2	330
Średnie	19	78	3	421
Dobre	26	73	1	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	23	75	2	64
Raz w tygodniu	18	80	2	482
1-2 razy w miesiącu	20	77	3	167
Kilka razy w roku	20	77	3	180
W ogóle nie uczestniczy	20	79	1	78
Poglądy polityczne				
Lewica	24	74	2	254
Centrum	16	82	3	252
Prawica	17	82	1	203
Trudno powiedzieć	19	78	3	262

Tabela 2. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do osób, z którymi Pan(i) na co dzień pracuje? (%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	82	11	7	425
Płeć				
Mężczyźni	84	9	8	246
Kobiety	80	13	7	179
Wiek				
18-24 lat	69	22	9	41
25-34	83	8	9	113
35-44	86	9	5	125
45-54	82	9	9	112
55-64	81	13	5	31
65 lat i więcej	90	0	10	3
Miejsce zamieszkania				
Wies	85	10	5	146
Miasto do 20 tys.	84	8	8	47
20-100 tys.	78	10	12	86
101-500 tys.	84	9	7	84
501 tys. i więcej mieszk.	79	15	6	62
Wykształcenie				
Podstawowe	76	16	8	51
Zasadnicze zawodowe	80	10	10	129
Średnie	85	9	6	169
Wyższe	84	10	6	76
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	91	5	4	54
Prac. umysł. niż. szczebla	94	3	3	72
Pracownicy fiz.-umysł.	78	19	3	72
Robotnicy wykwalifikowani	77	15	8	73
Robotnicy niewykwalifik.	86	8	6	31
Rolnicy	86	7	7	43
Pracujący na własny rach.	77	14	9	43
Bierni zawodowo				
Rencisci	74	0	26	7
Emeryci	69	27	4	8
Uczniowie i studenci	84	0	16	7
Bezrobotni	47	12	41	9
Gospodynie domowe i inni	40	0	60	5
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	90	7	4	124
społce właścicieli				
prywatnych i państwa	86	11	3	63
sekt. pryw. poza rolnict.	78	15	7	164
prywatnym gosp. rolnym	87	6	7	46
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	82	5	13	45
300-399	86	8	6	42
400-599	83	14	3	81
600-800	83	6	11	74
Powyżej 800 zł	84	13	3	82
Ocena własnych war. mater.				
Złe	71	17	11	104
Średnie	85	8	7	190
Dobre	87	8	5	131
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	83	17	0	20
Raz w tygodniu	87	7	5	222
1-2 razy w miesiącu	81	15	4	62
Kilka razy w roku	74	11	15	95
W ogóle nie uczestniczy	71	19	10	26
Poglądy polityczne				
Lewica	85	8	7	107
Centrum	82	11	7	128
Prawica	82	10	8	98
Trudno powiedzieć	80	13	7	92

Tabela 3. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do sąsiadów?
(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	72	21	7	969
Płeć				
Mężczyźni	72	22	6	463
Kobiety	72	20	7	506
Wiek				
18-24 lat	53	39	8	149
25-34	71	22	7	175
35-44	77	16	7	172
45-54	76	17	6	202
55-64	76	16	8	107
65 lat i więcej	79	17	5	164
Miejsce zamieszkania				
Wies	74	23	4	360
Miasto do 20 tys.	74	21	5	120
20-100 tys.	73	18	9	180
101-500 tys.	72	19	9	192
501 tys. i więcej mieszk.	66	24	10	116
Wykształcenie				
Podstawowe	68	24	8	268
Zasadnicze zawodowe	71	23	6	251
Średnie	76	17	7	351
Wyższe	73	21	5	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	73	19	7	55
Prac.umysł.niż.szczębla	84	11	5	76
Pracownicy fiz.-umysł.	73	25	3	74
Robotnicy wykwalifikowani	84	16	0	75
Robotnicy niewykwalifik.	82	16	2	31
Rolnicy	76	21	3	49
Pracujący na własny rach.	66	21	13	43
Bierni zawodowo				
Renciści	75	19	6	113
Emeryci	78	16	5	173
Uczniowie i studenci	59	28	13	57
Bezrobotni	59	34	7	170
Gospodynie domowe i inni	65	14	21	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	84	12	3	134
społce właścicieli				
prywatnych i państwa	78	18	4	64
sekt. pryw. poza rolnict.	73	22	6	168
prywatnym gosp. rolnym	82	16	2	58
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	72	25	3	147
300-399	77	23	1	104
400-599	73	24	4	185
600-800	77	13	11	151
Powyżej 800 zł	79	19	2	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	69	24	7	328
Średnie	74	20	6	421
Dobre	74	19	7	219
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	80	13	8	64
Raz w tygodniu	77	18	5	480
1-2 razy w miesiącu	71	24	6	165
Kilka razy w roku	65	23	11	180
W ogóle nie uczestniczy	55	35	9	78
Poglądy polityczne				
Lewica	78	17	5	252
Centrum	73	21	6	252
Prawica	69	26	6	203
Trudno powiedzieć	69	22	9	260

Tabela 4. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do Unii Europejskiej?
(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	49	30	20	973
Płeć				
Mężczyźni	53	35	13	464
Kobiety	46	27	28	509
Wiek				
18-24 lat	55	27	18	150
25-34	52	25	22	176
35-44	46	41	14	172
45-54	50	33	17	204
55-64	55	26	19	107
65 lat i więcej	39	28	33	164
Miejsce zamieszkania				
Wies	44	36	20	363
Miasto do 20 tys.	51	35	14	122
20-100 tys.	49	20	31	180
101-500 tys.	55	27	18	192
501 tys. i więcej mieszk.	55	30	15	116
Wykształcenie				
Podstawowe	39	33	28	268
Zasadnicze zawodowe	49	34	17	254
Średnie	52	29	19	353
Wyższe	67	23	10	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	61	29	10	55
Prac.umysł.niz.szczebła	60	17	23	76
Pracownicy fiz.-umysł.	52	25	23	74
Robotnicy wykwalifikowani	42	38	20	77
Robotnicy niewykwalifik.	52	26	22	31
Rolnicy	17	68	15	49
Pracujący na własny rach.	50	40	10	43
Bierni zawodowo				
Rencisci	41	30	28	113
Emeryci	47	31	22	173
Uczniowie i studenci	64	19	18	58
Bezrobotni	52	28	20	170
Gospodynie domowe i inni	53	28	19	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	54	26	19	134
społce właścicieli	53	31	16	66
prywatnych i państwa	53	30	18	168
sekt. pryw. poza rolnict.	19	62	19	58
prywatnym gosp. rolnym				
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	39	40	20	147
300-399	48	36	16	104
400-599	53	33	14	187
600-800	53	22	25	153
Powyżej 800 zł	60	22	19	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	42	35	22	330
Średnie	47	32	21	421
Dobre	63	21	16	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	33	35	32	64
Raz w tygodniu	50	31	19	482
1-2 razy w miesiącu	47	34	19	167
Kilka razy w roku	57	22	21	180
W ogóle nie uczestniczy	45	31	24	78
Poglądy polityczne				
Lewica	56	27	18	254
Centrum	51	30	19	252
Prawica	55	30	15	203
Trudno powiedzieć	37	34	29	262

Tabela 5. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do władz lokalnych Pana(i) miasta/gminy?
(%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	43	41	17	972
Płeć				
Mężczyźni	45	44	11	464
Kobiety	41	37	22	509
Wiek				
18-24 lat	28	50	21	150
25-34	47	34	19	176
35-44	37	49	14	172
45-54	45	46	8	204
55-64	50	32	18	107
65 lat i więcej	49	28	24	163
Miejsce zamieszkania				
Wies	56	34	10	363
Miasto do 20 tys.	36	53	11	121
20-100 tys.	38	40	22	180
101-500 tys.	29	45	26	192
501 tys. i więcej mieszk.	35	43	22	116
Wykształcenie				
Podstawowe	45	40	15	267
Zasadnicze zawodowe	46	40	14	254
Średnie	41	38	21	353
Wyższe	33	50	17	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	33	52	15	55
Prac.umysł.niz.szczębla	45	33	22	76
Pracownicy fiz.-umysł.	36	44	19	74
Robotnicy wykwalifikowani	42	48	9	77
Robotnicy niewykwalifik.	67	32	1	31
Rolnicy	52	40	8	49
Pracujący na własny rach.	32	58	10	43
Bierni zawodowo				
Rencisci	55	27	18	113
Emeryci	50	31	19	172
Uczniowie i studenci	37	32	32	58
Bezrobotni	26	56	18	170
Gospodynie domowe i inni	51	34	15	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	48	38	14	134
społce właścicieli				
prywatnych i państwa	39	44	17	66
sekt. pryw. poza rolnict.	38	49	13	168
prywatnym gosp. rolnym	53	37	9	58
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	37	51	12	147
300-399	38	42	20	104
400-599	49	37	14	187
600-800	41	40	19	152
Powyżej 800 zł	50	34	16	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	35	48	18	330
Średnie	46	38	17	421
Dobre	49	35	17	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	41	30	29	64
Raz w tygodniu	49	38	13	482
1-2 razy w miesiącu	43	44	13	167
Kilka razy w roku	33	45	22	180
W ogóle nie uczestniczy	27	45	28	78
Poglądy polityczne				
Lewica	44	41	16	254
Centrum	47	41	12	252
Prawica	46	42	12	203
Trudno powiedzieć	35	39	27	262

Tabela 6. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do Sejmu i Senatu? (%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	28	54	18	973
Płeć				
Mężczyźni	30	57	13	464
Kobiety	26	51	23	509
Wiek				
18-24 lat	15	67	18	150
25-34	27	55	18	176
35-44	26	61	13	172
45-54	29	53	18	204
55-64	39	46	15	107
65 lat i więcej	35	39	26	164
Miejsce zamieszkania				
Wies	28	53	18	363
Miasto do 20 tys.	26	58	16	122
20-100 tys.	28	50	22	180
101-500 tys.	30	48	22	192
501 tys. i więcej mieszk.	27	65	8	116
Wykształcenie				
Podstawowe	26	51	23	268
Zasadnicze zawodowe	27	56	18	254
Średnie	29	54	17	353
Wyższe	33	55	12	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	32	64	5	55
Prac. umysł. niż. szczebla	35	45	21	76
Pracownicy fiz.-umysł.	26	63	11	74
Robotnicy wykwalifikowani	34	52	14	77
Robotnicy niewykwalifik.	33	56	11	31
Rolnicy	20	61	19	49
Pracujący na własny rach.	9	74	17	43
Bierni zawodowo				
Renciści	38	44	19	113
Emeryci	34	44	21	173
Uczniowie i studenci	31	40	29	58
Bezrobotni	14	66	21	170
Gospodynie domowe i inni	31	53	16	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	36	51	13	134
społce właścicieli	31	57	12	66
prywatnych i państwa	24	62	15	168
sekt. pryw. poza rolnict.	21	60	19	58
prywatnym gosp. rolnym				
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	24	59	16	147
300-399	26	57	17	104
400-599	27	54	19	187
600-800	35	46	19	153
Powyżej 800 zł	46	46	7	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	20	60	20	330
Średnie	30	53	17	421
Dobre	37	47	16	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	30	48	23	64
Raz w tygodniu	29	51	19	482
1-2 razy w miesiącu	18	66	16	167
Kilka razy w roku	32	54	15	180
W ogóle nie uczestniczy	33	47	20	78
Poglądy polityczne				
Lewica	42	42	15	254
Centrum	29	58	13	252
Prawica	27	61	12	203
Trudno powiedzieć	15	55	30	262

Tabela 7. Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do partii politycznych? (%)

	Mam zaufanie	Nie mam zaufania	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	15	65	19	973
Płeć				
Mężczyźni	16	69	15	464
Kobiety	15	62	23	509
Wiek				
18-24 lat	8	73	20	150
25-34	14	66	20	176
35-44	14	74	12	172
45-54	16	64	20	204
55-64	24	61	15	107
65 lat i więcej	18	55	27	164
Miejsce zamieszkania				
Wies	17	65	18	363
Miasto do 20 tys.	16	68	16	122
20-100 tys.	12	62	26	180
101-500 tys.	17	60	23	192
501 tys. i więcej mieszk.	13	76	11	116
Wykształcenie				
Podstawowe	17	61	22	268
Zasadnicze zawodowe	17	65	18	254
Średnie	14	68	19	353
Wyższe	13	72	15	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	7	80	13	55
Prac.umysł.niż.szczebła	12	65	23	76
Pracownicy fiz.-umysł.	24	71	5	74
Robotnicy wykwalifikowani	16	67	18	77
Robotnicy niewykwalifik.	19	71	9	31
Rolnicy	13	69	18	49
Pracujący na własny rach.	8	78	15	43
Bierni zawodowo				
Rencisci	19	57	25	113
Emeryci	20	58	22	173
Uczniowie i studenci	14	47	39	58
Bezrobotni	11	71	18	170
Gospodynie domowe i inni	13	69	18	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	17	67	16	134
społce właścicieli	16	68	16	66
prywatnych i państwa	13	71	16	168
sekt. pryw. poza rolnict.	16	66	18	58
prywatnym gosp. rolnym				
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	15	65	20	147
300-399	19	68	13	104
400-599	12	67	21	187
600-800	20	59	21	153
Powżej 800 zł	23	63	14	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	11	71	18	330
Średnie	16	63	21	421
Dobre	20	62	18	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	11	59	30	64
Raz w tygodniu	17	63	20	482
1-2 razy w miesiącu	10	73	18	167
Kilka razy w roku	16	68	17	180
W ogóle nie uczestniczy	18	63	19	78
Poglądy polityczne				
Lewica	22	60	18	254
Centrum	15	70	15	252
Prawica	15	70	15	203
Trudno powiedzieć	9	63	28	262

Tabela 8. Przeczytam Panu(i) dwie opinie dotyczące życia społecznego w Polsce. Chciałobyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) tę opinię, która jest bliższa Pana(i) poglądom: 1 - Działając wspólnie z innymi ludźmi można osiągnąć więcej niż samemu; 2 - Współpraca z innymi ludźmi to na ogół marnowanie czasu

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	78	9	12	973
Płeć				
Mężczyźni	80	10	10	464
Kobiety	76	9	15	509
Wiek				
18-24 lat	80	6	14	150
25-34	85	8	7	176
35-44	78	9	13	172
45-54	82	9	9	204
55-64	78	9	13	107
65 lat i więcej	66	14	20	164
Miejsce zamieszkania				
Wies	75	11	14	363
Miasto do 20 tys.	76	14	11	122
20-100 tys.	88	4	8	180
101-500 tys.	75	9	16	192
501 tys. i więcej mieszk.	81	9	10	116
Wykształcenie				
Podstawowe	67	12	22	268
Zasadnicze zawodowe	79	10	11	254
Średnie	83	8	9	353
Wyższe	93	4	3	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	96	3	1	55
Prac. umysł. niż. szczebla	94	5	1	76
Pracownicy fiz.- umysł.	86	5	9	74
Robotnicy wykwalifikowani	80	11	9	77
Robotnicy niewykwalifik.	79	8	13	31
Rolnicy	83	5	12	49
Pracujący na własny rach.	76	10	14	43
Bierni zawodowo				
Renciści	69	13	17	113
Emeryci	69	13	18	173
Uczniowie i studenci	87	7	6	58
Bezrobotni	73	9	18	170
Gospodynie domowe i inni	77	14	9	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	91	6	3	134
spółce właścicieli	84	5	10	66
prywatnych i państwa	82	9	8	108
sekt. przyw. poza rolnict.	79	4	17	58
prywatnym gosp. rolnym				
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	68	14	18	147
300-399	78	11	11	104
400-599	79	10	11	187
600-800	83	7	10	153
Powyżej 800 zł	87	5	8	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	73	12	15	330
Średnie	80	8	12	421
Dobre	82	7	10	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	70	9	21	64
Raz w tygodniu	81	8	11	482
1-2 razy w miesiącu	72	16	12	167
Kilka razy w roku	83	4	13	180
W ogóle nie uczestniczy	72	16	12	78
Poglądy polityczne				
Lewica	86	9	5	254
Centrum	80	12	8	252
Prawica	79	10	11	203
Trudno powiedzieć	69	12	19	262

Tabela 9. Nasilenie gotowości do współpracy z ludźmi spoza swojej rodziny.
1 - Respondenci niewykazujący jakiegokolwiek gotowości do współpracy;
2 - deklarujący gotowość do współpracy w jednej dziedzinie; 3 - deklarujący gotowość do współpracy w dwóch dziedzinach; 4 - deklarujący gotowość do współpracy w trzech dziedzinach; 5 - deklarujący gotowość do współpracy w czterech dziedzinach (%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	25	20	19	18	18	973
Płeć						
Mężczyźni	21	19	21	17	22	464
Kobiety	29	21	18	18	14	509
Wiek						
18-24 lat	24	12	25	24	15	150
25-34	16	16	17	25	25	176
35-44	18	24	21	17	19	172
45-54	22	23	18	18	20	204
55-64	27	23	17	16	18	107
65 lat i więcej	47	23	19	5	6	164
Miejsce zamieszkania						
Wies	27	21	19	16	17	363
Miasto do 20 tys.	22	16	24	13	26	122
20-100 tys.	26	18	20	23	13	180
101-500 tys.	27	23	18	15	18	192
501 tys. i więcej mieszk.	18	21	20	23	18	116
Wykształcenie						
Podstawowe	39	25	17	7	13	268
Zasadnicze zawodowe	23	22	21	14	19	254
Średnie	19	16	20	25	19	353
Wyższe	13	16	20	29	22	99
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	12	15	17	30	25	55
Prac.umysł.niż.szczębla	17	15	17	26	24	76
Pracownicy fiz.- umysł	13	17	29	14	27	74
Robotnicy wykwalifikowani	18	18	19	20	25	77
Robotnicy niewykwalifik.	38	19	14	15	14	31
Rolnicy	16	19	19	22	24	49
Pracujący na własny rach.	9	14	19	34	23	43
Bierni zawodowo						
Renciści	32	23	22	10	12	113
Emeryci	44	22	18	9	8	173
Uczniowie i studenci	7	9	22	38	25	58
Bezrobotni	32	22	15	15	16	170
Gospodynie domowe i inni	17	38	28	9	8	53
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	17	17	18	19	29	134
społecz. właścicieli	25	18	12	31	14	66
prywatnych i państwa	14	14	25	23	23	108
sekt. przyw. poza rolnict.	16	25	19	19	20	58
prywatnym gosp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	31	19	15	15	20	147
300-399	26	23	25	9	18	104
400-599	17	21	22	19	20	187
600-800	25	18	21	14	22	153
Powyżej 800 zł	24	14	22	23	17	155
Ocena własnych war. mater.						
Złe	33	20	19	10	18	330
Średnie	25	20	19	19	16	421
Dobre	13	20	22	26	19	221
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	25	30	22	10	14	64
Raz w tygodniu	26	19	18	16	21	482
1-2 razy w miesiącu	26	20	24	18	12	167
Kilka razy w roku	22	16	23	22	17	180
W ogóle nie uczestniczy	25	27	11	20	16	78
Poglądy polityczne						
Lewica	19	21	22	19	20	254
Centrum	21	19	21	19	20	252
Prawica	19	21	18	21	21	203
Trudno powiedzieć	41	21	16	11	10	262